

L'ÈTICA DE LA CURA DEL PLANETA

ROY H. MAY

San José, Costa Rica

"Déu de les aus, Déu del gran peix, de les estrelles, Déu...", resa un himne evangèlic. Quines descripcions més estranyes! Déu dels éssers humans, sí, però, Déu de les aus, els peixos i les estrelles?

Durant massa temps, ens hem tancat en una teologia i una ètica antropocèntriques, però els grans problemes ambientals, com l'escalfament planetari i la progressiva extinció d'espècies –realitats que no només afecten la "natura", sinó també el benestar dels éssers humans– demanen un canvi de paradigma, envers una *ètica de la cura del planeta*: una ètica que provoqui un canvi en la nostra relació amb la natura. Una ètica que també contempli les aus, els peixos i les estrelles. Serà una nova ètica.

El pioner d'una "ètica de la terra", Aldo Leopold († 1949), ens va recordar que: "totes les ètiques es basen en una premissa ben senzilla: l'individu és membre d'una comunitat formada per parts interdependents... L'ètica de la terra senzillament engrandeix els termes de la comunitat per incloure-hi terrenys, aigües, plantes i animals, o, dit col·lectivament: la terra". Aquesta ètica "modifica el paper de l'*homo sapiens*, de conqueridor de la comunitat de la terra, a un simple ciutadà i membre d'aquesta", deia Leopold.

La comunitat és la preocupació bàsica de l'ètica cristiana, com ho evidencia Pau mitjançant l'ús freqüent de la paraula *koinonia*, que significa comunitat, comunió o senzillament unió. L'ètica de Pau és una preocupació per la *koinonia*. D'una altra manera, ho veiem en el primer mite de la creació de Gn 1-2.3: Déu crea el cosmos (una "endreça" en grec), és a dir, una "comunitat" les parts de la qual estan interrelacionades. Els éssers humans, els animals i les estrelles existeixen junts, interrelacionats. Mitjançant aquesta "comunitat", la vida esdevé possible i és beneïda com a "bona".

Aquesta idea de comunitat uneix "cultura" i "natura". Ambdues són inseparables i interdependents, i cadascuna afecta l'altra. L'ésser humà pertany a la natura i a la cultura, de la mateixa manera que les aus, els peixos i les estrelles pertanyen tant a la cultura com a la natura.

L'ètica tracta de comunitat. Es preocupa per relacions. Li interessa la "convivència": el viure junts/

es en una sola casa, l'*oikos* de Déu. Les relacions són metabòliques (Marx) i formen "el circuit natural de tota la vida" (Hinkelammert). Una ruptura en el circuit significa la mort. Així que no es pot limitar la "comunitat" a les relacions amb els i les nostres similars. Convivim amb altres éssers vius. Són part de la comunitat –convivència–, ens agradi o no. En depenem enormement, tant físicament com existencialment. Aleshores, l'ètica ha de considerar necessàriament la relació entre els humans i els no humans. Aquesta ètica, segons Leopold, significa que hem d'estar "preparats per admetre que els ocells continuïn aquí per un assumpte de dret biòtic, malgrat l'absència de profit econòmic per a nosaltres".

Segons l'altre relat de la creació, el d'Adam i Eva a Gn 2.4-3.1-24, queda clar que l'ésser humà s'ha de responsabilitzar de la cura de la convivència. La figura central és el camperol que té cura de l'hort. Aquí la relació interdependent entre "cultura" i "natura" es percep amb claredat. Fets de la mateixa substància que els altres animals ("fang" o "pols" de la terra), Adam i Eva tenen una relació orgànica amb la vida no humana i han d'atendre no només les seves necessitats, sinó les de tots, tenint-ne cura i conreant la terra, tot com a fideïcomís??? de Déu. La seva responsabilitat és servir. La seva tasca és la de tenir cura de la terra, una tasca que els han *confiat*. És un compromís ètic.

Una bona ètica no es basa en regles i normes, sinó en la capacitat de diferenciar les respostes o conductes adequades a contextos diferents. En aquest sentit, l'ètica de la terra o de la cura del planeta "es pot considerar com una guia per enfrontar qualsevol situació ecològica", afirma Leopold. Ell mateix proposa com a guia ètica el següent axioma: "Quelcom és correcte quan tendeix a conservar la integritat, l'estabilitat i la bellesa de la comunitat biòtica [llegiu convivència]. És incorrecte quan tendeix a tot el contrari". Això significa que serà correcte o no segons els diferents contextos i situacions, però ens recorda sempre la nostra responsabilitat moral envers la terra.

Aquesta ètica és urgent perquè el problema ambiental, que cada vegada es presenta amb més força, sig-

nifica una ruptura metabòlica que porta cap a la mort (la “Caiguda”). Aquesta és, com assenyala Leonardo Boff, “la ruptura del relligament universal”, que no ens permet sentir-nos part d’una “immensa comunitat còsmica i planetària” (com proposa el Gènesi). La crisi ambiental és una crisi antropològica: una pèrdua del sentit de pertinença. Aquesta pèrdua es tradueix en un comportament destructiu envers la natura, amb seqüeles nefastes per a nosaltres mateixos.

Les causes són múltiples però tenen les seves arrels en l’economia política. Els sistemes de producció i comercialització són determinants. El capitalisme, especialment en el vessant neoliberal que prioritza el lliure mercat, requereix l’explotació voraç dels béns de la natura i del treball humà, sense controls ni regulacions. El creixement constant o expansió econòmica (és a dir, el major consum), és la regla fundant i l’exigència necessària per al bon funcionament del sistema. Així, ho converteix tot en mercaderia, el valor de la qual és el de venda. La natura té valor si es pot vendre, o fabricar-ne alguna cosa per vendre.

Però si les causes últimes es troben en el model d’economia política, les causes immediates sovint s’ubiquen en l’administració del sistema, allò que es pot anomenar “governació ambiental”. Aquesta governació té a veure amb les polítiques i regulacions referents a la relació amb la natura i a l’ús i la conservació dels recursos naturals. Tant sota governs democràtics com no democràtics, la governació ambiental es determina en gran mesura per relacions de poder que obstaculitzen la regulació i els controls ambientals o que permeten que se’ls ignori impunement.

En conclusió, el capitalisme no té espai per a “curadors/es”, sinó només per a explotadors/es i consumidors/es. Per això una *ètica de la cura del planeta* és una *ètica subversiva*.

Per aquesta raó, a més, una ètica per a la convivència és una ètica radicalment política. La configuració material de la convivència és conseqüència d’una lluita sociopolítica. L’economia política fomenta interessos poderosos, jeràrquics, que s’imposen en funció de les seves pròpies necessitats i desigs. Així mateix, és una ètica social, donat que els efectes de la destrucció ambiental afecten de diverses maneres els diferents sectors socials. Són els pobres els que es senten de manera directa el deteriorament ambiental; són d’ells i elles els barris dels quals es tornen abocadors dels rics; les fonts d’aigua dels quals estan contaminades per les

grans empreses agroindustrials i les cases dels quals no gaudeixen de salubritat pública bàsica. És important comprendre que el problema ambiental i el problema social estan units. Eduardo Guynas, ambientalista uruguaià, afirma que: “els sistemes humans [existeixen] en una contínua i estreta interrelació amb els sistemes ambientals”. Ambdós problemes “són bàsicament conseqüència d’una visió de la societat i de l’entorn”. Ambdues lluites convergeixen en una de sola.

Lluitar pels canvis orientats envers la justícia i el benestar de les majories humanes i de les aus, els peixos i les estrelles serà conflictiu políticament i socialment. No obstant això, emprendre la lluita és una exigència ètica. Un dels forjadors de la filosofia de l’alliberament, el colombià Luís José González Álvarez, ho exposa de manera ben clara: “El valor de la vida no només ens obliga a respectar les relacions d’equilibri entre els elements d’un [eco]sistema, sinó que també ens exigeix impedir que uns altres la destrueixin, i reconstruir-les quan ja han estat destruïdes”. La cura del planeta exigeix impedir l’acció dels que l’estan destruint.

La justícia, aleshores, és el fonament de l’ètica de la cura del planeta, perquè sense la justícia la convivència no funciona com “el circuit natural de tota la vida”. Ivone Gebara afirma: “La lluita per la justícia en termes concrets de relacions humanes implica una pràctica de la justícia respecte de l’ecosistema. No hi haurà vida humana sense la integritat de la vida del planeta, amb les seves innombrables expressions”. Per tant, el nostre benestar està lligat al de les aus, els peixos i les estrelles.

És propi de la natura humana crear ambients; modifiquem la natura i ho hem de fer per sobreviure. Tot depèn de com fem les modificacions. Podem ser “conqueridors” per imposar-nos sobre la natura, o podem ser “ciutadans/es” i cercar maneres de col·laborar-hi. Això últim no només exigeix nous *coneixements*, sinó una nova *consciència de la nostra pertinença a la natura*. Consciència i coneixement: heus aquí la nova ètica de la cura del planeta.